

УДК 261.7

М. М. Мокієнко
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник Центру дослідження релігії
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

ФЕНОМЕН П'ЯТИДЕСЯТНИЦТВА

Безпрецедентний розвиток п'ятидесятництва в останнє століття привертає увагу дослідників. Чимало авторів зробило предметом своїх наукових пошуків теологічні засади п'ятидесятництва, його духовний зміст, роль у сучасних релігійних та соціальних процесах. У світовому релігійно-навістві викликає інтерес здатність п'ятидесятництва ефективно поширюватися у складних умовах глобалізації й при цьому максимально пристосовуватися до місцевих реалій. Все це зумовлює необхідність глибшого дослідження генези п'ятидесятницького руху, що може пролити світло на подальший поступ руху.

Радянська історіографія не змогла дати об'єктивну оцінку п'ятидесятництву. Її носії вказували на класову сутність цього руху, а також прагнули довести шкідливість його віронавчальних особливостей для суспільства [13]. Характерно, що більшість досліджень була сконцентрована на тих громадах християн євангельської віри, що існували в незареєстрованому статусі. Докорінна зміна акцентів в оцінках цього протестантського напрямку відбувається наприкінці 80-х і на початку 90-х рр. у працях В. Любащенко (Мельник) [12]. Протистояння радянська держава – п'ятидесятники викладено в дисертації Т. Грушової [9]. Серед історичних праць релігійного ґвалту привертає увагу доробок В. Франчука [22], а також публікації Н. Усача [21]. Цікавим дослідником сучасних закритих містичних груп, що ідентифікують себе як п'ятидесятницькі, є Р. Скакун [17]. Однак, незважаючи на збільшення кількості досліджень, п'ятидесятництво залишається одним із найменш вивчених рухів вітчизняної релігійної мережі.

Метою статті є аналіз сучасних теологічних уявлень про феномен п'ятидесятництва, що дало б змогу краще зрозуміти ідентичність цього руху.

Основні траєкторії розвитку світового п'ятидесятництва протягом ХХ ст. значною мірою залежали від теологічного оточення руху на етапі його формування. Масштаб поширення руху, його багатобарвність та строкатість вказують на поліваріантність богословських витоків. Втім, ці джерела були достатньо спорідненими, щоб уможливити співробітництво, спілкування та взаємну підтримку.

Традиційно вважають, що п'ятидесятницький рух зародився у Сполучених Штатах. У дослідженнях з історії п'ятидесятництва можна виокремити кілька підходів до генези руху. Історико-теологічна концепція наголошує на трансформації доктринального змісту в ряді богословських течій як ключовому факторі для подальшого розвитку п'ятидесятництва. Світські історики фокусуються на політрасовому та поліетнічному характері раннього п'ятидесятництва, розглядаючи рух як динамічну суспільну силу і форму радикального протесту проти расової сегрегації та чоловічого домінування, що характеризувала північноамериканські суспільні реалії на зламі ХІХ і ХХ ст. Соціокультурний підхід, який ґрунтується на класовому аналізі релігії Р. Нібура, пояснює теологічні погляди соціально-культурними обставинами. У застосуванні до п'ятидесятництва домінував погляд, що рух досяг розквіту завдяки компенсації своїм послідовникам відсутності у них високого соціального і політичного статусу. Місіонерська концепція становлення п'ятидесятництва розглядає пробудження початку ХХ ст. як логічне продовження місіонерського прориву ХІХ ст. у середовищі консервативного американського та британського протестантизму, що дрейфував у напрямі преміленіалізму. Зрештою, еклезіологічна концепція стверджує, що п'ятидесятництво варто розглядати як рух всередині

церкви та між церквами, а не як прояв нової церкви. Його критика «інституціоналізму», «ритуальності», «деномінаціоналізму» відкрила шлях до екуменічного поступу руху.

Згідно з історико-теологічною концепцією генези п'ятидесятництва, ключовим фактором його зародження та майбутніх віронавчальних конфігурацій, стала трансформація доктринального змісту у вчення і практиках богословських попередників. Наприкінці ХІХ ст. було теологічно обґрунтовано необхідність та можливість хрещення Святим Духом. До розкладеного «богословського хмизу» необхідно було піднести «язики полум'я», що й сталося через кілька років у діяльності Ч. Пархама, У. Сеймура та пробудженні на Азуза-стріт у Лос-Анджелесі.

В умовах відкриття (оновлення) християнськими традиціями місіонерської направленості еклезіології протягом ХХ ст. п'ятидесятницький погляд на місію Церкви, зокрема практика цієї місії, випередив свій час, забезпечивши безпрецедентне зростання руху. Для послідовників вчення рання п'ятидесятницька місійна еклезіологія стала не стільки теоретизованою теологією, скільки життєвою реальністю. П'ятидесятницький пневмацентризм вкупі з преміленіалістськими очікуваннями приходу Христа забезпечив високу динаміку місії, осердя якої стала євангелізація з проповіддю та практикою надприродних чудес та ознак. Церква перетворилася на місіонерський пункт, а спонтанність та безпосередність її загального зібрання зумовили швидке поширення руху в нових культурних контекстах. При цьому гострі есхатологічні очікування не сприяли осмисленню та концептуалізації п'ятидесятницької практики, а соціальне служіння не користувалося популярністю. Подальша зміна контексту спричинила трансформації в межах руху від еклезіології, заснованої на євангелізмі, до еклезіології, сформованої на холістичному (цілісному) розумінні місії. Втім, для багатьох п'ятидесятників, що живуть очікуванням духовного пробудження, той період «творчого хаосу» в місіино-еклезіологічній царині, попри всі його недоліки, залишається взірцевим, бо, на їх думку, найбільше відповідає ідентитету Церкви Святого Духа, описаній в Діях Святих Апостолів.

Говоріння мовами важливе для сучасних п'ятидесятників як звернення до Бога, а не до людей. Звичайної мови недостатньо, щоб описати почуття наповненої Духом людини до Бога. Тому говоріння мовами виражає повнотою людської вдячності Всемогутньому Богу, яка недоступна розуму людини, але сприймається Господом.

Тож, попри те, що у багатьох аспектах п'ятидесятництво підхоплює засадничі теми протестантського богослов'я, пневматологічні акценти руху визначають специфічний зміст та вияви його духовності, а також стиль богослужіння. П'ятидесятництво через вчення та практику хрещення Святим Духом з ознакою говоріння іншими мовами, створює потужне відчуття прямої, особистої, трансформуючої зустрічі з Богом у церковному богослужінні та особистому досвіді. Попри розмаїття п'ятидесятницьких підходів у частині пневматологічних питань, рух єдиний у тому, що Дух Святий діє нині у тому масштабі і з тими самими ознаками, як це було на початку історії християнської Церкви. Таке розуміння дає змогу хрещеним Святим Духом проголосувати власний досвід та служіння у провіденційних термінах, зумовлюючи євангелізаційну та соціальну активність руху і забезпечуючи йому безпрецедентне поширення.

П'ятидесятництво пропонує входження в особливий життєвий світ, в якому культивується інтенсивний суб'єк-

тивний містичний досвід, наголошується на вербально-небезпосередньому спілкуванні, заперечується значення теоретичного і символічного богопізнання, схвалюється спонтанне поклоніння Богові, підкреслюється необхідність дистанціювання особистості та громади від світського життя, цінується досвід пророцтв від Бога, при збереженні центрального значення Писання. Ці риси ідентичності знаходять власне вираження в особливостях культу, особливо у колективних молитвах, покладаннях рук, молитвах зцілення, «танцях» тощо. Перенесення уваги на дію Святого Духа дає змогу п'ятидесятникам перейти від духовності, в центрі якої знаходиться Церква, до духовного життя, що розвивається довкола Бога як Трійці.

У західних дослідженнях п'ятидесятництва вагоме місце займає *еклезіологічний* дискурс. П'ятидесятництво з'являється на межі XIX – XX ст. як об'єднання глобальних течій «волютаристського» християнства – тобто як неформальне об'єднання християн і громад, підхід до церкви яких ґрунтувався на демократичному, децентралізованому русі низових членів, які поділяли неінституціональний, але харизматичний досвід. Хоча ранні п'ятидесятники практично нічого не писали про еклезіологію, вони витворили церковну модель, яку можна визначити як «свобода в Дусі». Тобто хрещені Святим Духом схиляються до інтуїтивного, прагматичного ставлення до церкви, вважаючи, що її структури та форми спроможні до необмеженої адаптації під проводом Святого Духа. Така дещо наївна церковна модель виявилася привабливою на фоні потужних ієрархічних надбудов протестантських течій. При цьому ранні п'ятидесятники частково випереджували місіональний зсув в еклезіології, що стався у християнському середовищі ближче до середини XX ст. А. Андерсон влучно зазначає: «П'ятидесятники проповідували Євангеліє з метою закладення фундаменту церкви, що стало центральною особливістю всієї місіонерської діяльності п'ятидесятників. П'ятидесятницькі церкви були місіонерськими за своєю природою, й дихотомія між «церквою» та «місією», яка так довго завдавала проблем іншим церквам, просто не існувала» [1, р. 37]. На думку відомого п'ятидесятницького автора С. Ланда, Святий Дух на початку XX ст. сформував спільноти, що стали своєрідними місіонерськими братствами з гострим есхатологічним очікуванням. Дослідник доводить, що переживання такої спільноти інтегрувалися в християнські «якості», які мотивують серця до дії й сформовані п'ятидесятницькими біблійними переконаннями та практиками. Співчуття і мужність – це ті якості, які характеризують досвід ранніх п'ятидесятницьких спільнот. Вони також пов'язані з ідеєю Церкви, що характеризується вірою, святістю та силою. Ці якості особливо поєднуються в п'ятидесятницькому досвіді молитви і народжують свідцтво місіонерської за своєю природою церкви [1, р. 23–25].

Визначальними для п'ятидесятницької місійної еклезіології стали наративи новозавітної книги Дій Апостолів. При цьому еклезіологічна теорія спільноти залежить від тріадологічного бачення спільнотності. Також церковна спільнота мислиться як носій пневматологічних якостей та суб'єкт зустрічі зі Словом. Місія Церкви осмислюється як інтегральна частина місії Бога, загальної діяльності Трійці щодо дарування причетності до Божественного життя. Загалом п'ятидесятницька місійна еклезіологія розвивається у напрямі подолання суб'єктивізму та примітивізму у напрямі до творення об'єктивістських та інтерсуб'єктивних теорій місії та місійної еклезіології. Виявлено, що п'ятидесятницька місійна еклезіологія мала екуменічні засади при власному виникненні та має екуменічні інтенції сьогодні.

Загалом п'ятидесятницька місійна еклезіологія розвивається у напрямі подолання суб'єктивізму та примітивізму у напрямі до творення об'єктивістських та інтерсуб'єктивних теорій місії та місійної еклезіології. Особливе значення має тріада «Дух-Слово-Спільнота», що конститує церкву, є умовою успішності місії. Саме досвід переживання присутності Духу надає переконливості Слову Писання, і вони разом формують Спільноту, яка як народ Божий є місцем

прояву діяльності Бога для світу. Завданням місії є не спаління окремих осіб «від світу» в церковних спільнотах, а цілісне преображення світу, виявлення влади Бога над світом, що має проявлятися у повноті в есхатологічній реальності Царства Божого, а нині виявляється у п'ятидесятницьких церковних рухах.

Західноукраїнське п'ятидесятництво протягом перших десятиліть свого розвитку продемонструвало яскраві місійні орієнтири. Досвід хрещення Святим Духом розумівся, зокрема, як місіологічний, зумовивши такий еклезіологічний формат, який був сфокусований на евангелізації. На тлі непростих суспільних та релігійних процесів у Польщі такий підхід дав свої плоди, які виявилися в тисячах послідовників руху ХВЄ, особливо на Поліссі. В межах українського п'ятидесятництва для ідентичності звичними об'єднаної Церкви християн віри євангельської характерними стали значні трансформації. На початку незалежного існування України у цьому русі перемогу здобули фундаменталістичні та ізоляціоністські теологічні ідеї. Виявлено, що такі тенденції були пов'язані з наданням перебільшеного значення деяким культовим діям, радикальними есхатологічними очікуваннями вірних та особистими конфліктами керівництва руху з різними течіями п'ятидесятництва. Після 2000 р. відбувається значна лібералізація, що конструктивно вплинуло на відносини руху із державою, суспільством, на зміни у теологічних поглядах і богослужінні. Відкритість до суспільства призвела до підтримки представниками цього руху «помаранчевої революції» та Євромайдану. Патріотичні настрої під час сучасної війни на сході України зумовили часткове переосмислення традиційного паціфізму. Розвиток діалогу цього руху із п'ятидесятницькою Церквою на чолі з М. Паночко уможливило об'єднання у подальшій перспективі.

Для п'ятидесятників негативна критика споріднених течій була несподіваною, оскільки особливості духовності п'ятидесятництва були укорінені у весліанському русові святості. В російському протестантському середовищі п'ятидесятницька духовність мала своїх попередників в обличчя Івана Каргеля, який, однак, висловив із різкою критикою руху. Полемічний запал баптистів спричинив штучний занепад пневматології, наслідки чого не подолані до цього часу.

Загалом із початку XX ст. світове християнство пережило два потужних духовних оновлення. Йдеється про п'ятидесятництво, генеза якого припадає на 1900-ті рр. та харизматичний рух, що формується в 60-ті рр. XX ст. Терміни «п'ятидесятницький» та «харизматичний» часто використовуються як взаємозамінні. Справді, ці рухи мають багато спільних ознак і навіть для експертів іноді буває важко їх розмежувати. Втім, п'ятидесятництво і харизматизм є різними релігійними напрямами, які, породжені певними історичними епохами, успадкували їх основні характеристики і різняться за багатьма суттєвими рисами.

Аналіз дослідницьких публікацій із тематики дає змогу констатувати, по-перше, розвій як п'ятидесятництва, так і харизматизму є свідченням глобалізаційних процесів, в які включена й Україна як частина світової спільноти. Розвиток наукових досягнень, виробництва на основі нових технологій, демократій у різних формах та проявах змінювали не тільки підхід до протестантизму як такого, але й до релігії загалом. Але саме протестантизм під впливом нових віянь часу стає гнучким посередником між секулярним суспільством та суспільством релігійним. На цьому тлі вирізняється п'ятидесятництво як сучасна найпотужніша протестантська течія та християнський харизматизм, який українське релігієзнавство типологічно вважає неохристиянським рухом [12]. По-друге, попри багатогранність харизматичного феномена зазначаємо фрагментарність та упередженість його оцінок не лише у ЗМІ, а й в академічних публікаціях. По-третє, у п'ятидесятницькому середовищі існує широкий діапазон оцінок харизматичних церков, їх богословських позицій та очільників. Частина вітчизняного руху хрещених Святим Духом,

не ототожнюючи себе з харизматичним рухом, активно переймає частину його поглядів та практик, інші, навпаки, займають протилежну позицію, заперечуючи будь-яку можливість навіть потенційної співпраці. По-четверте, за весь період співіснування цих двох релігійних течій практично не було зроблено серйозних спроб здійснити порівняльний аналіз обох рухів, їхньої історії, доктринального змісту, етичних вчень, ставлення до актуальних проблем сьогодення. Нечисельні дослідники переважно дуже спрощено підходять до цієї проблеми, керуючись більше уподобаннями, аніж принципом наукової об'єктивності. Іноді чи не єдиною ознакою для розмежування п'ятидесятництва й харизматизму вважається форма поклоніння. Безперечно, є набагато більш суттєві розбіжності між обома рухами, які варто брати до уваги. При цьому однією з причин неоднорідного і неоднозначного ставлення до харизматизму є невизначеність позицій самого п'ятидесятницького руху з багатьох важливих питань.

П'ятидесятництво і харизматизм є різними релігійними напрямками, які, породжені певними історичними епохами, успадкували їх основні характеристики і різняться багатьма суттєвими рисами. Їх не можна розмежувати лише зовнішніми характеристиками. Попри спільний наголос на важливості відродження дарів у сучасному християнстві, п'ятидесятництво та харизматизм мають чимало розбіжностей у питаннях богослов'я, включаючи пневматологію, еклезіологію та етику. Водночас некоректно вважати харизматизм новітньою релігійною течією, ігноруючи його зв'язок із протестантизмом взагалі й п'ятидесятництвом зокрема. Тому видається, що справа чіткішої ідентифікації харизматичного руху ще попереду, враховуючи його порівняну молодість та інтенсивну трансформацію.

Враховуючи спорідненість у вітчизняному контексті баптистських та євангельських підходів із п'ятидесятницькими (перш за все, з християнами євангельської віри; т. зв. «воронаєвцями»), яку можна довести навіть на рівні окремих громад та людських доль, можна говорити *євангельську* концепцію генези п'ятидесятництва у східнослов'янському контексті. Вона передбачає підхід до п'ятидесятництва як до нового рівня розвитку євангельських течій на початку ХХ ст., що знайшов вираз у стійкому їх інтересі руху до пневматології.

У результаті нашого аналізу доведено, що розглядати п'ятидесятництво варто як «рух рухів», прискіпливо аналізуючи генезу кожного відгалуження, з'ясовуючи теологічні, суспільні, культурні та інші чинники їх розвою. Аналіз сучасних теологічних уявлень про генезу п'ятидесятництва дає змогу зробити загальний висновок, що суттєве різноманіття було характерним для п'ятидесятництва з самого початку існування цього руху. Це дало б змогу краще зрозуміти ідентичність п'ятидесятницького руху як сутнісно різноманітного та відкритого до трансформацій, інкультурацій, духовних оновлень. Доведено, що різноманітність та динамічність руху на початку ХХІ ст. не є наслідком впливу постмодернізму, але є традиційними рисами п'ятидесятництва. В історико-теологічних дослідженнях витоків та ранніх етапів розвитку п'ятидесятницького руху склалися кілька підходів, які намагаються пояснити його зародження та стрімкий розвиток. Актуалізація різноманітних аспектів у процесі генези руху засвідчує його строкатість, багатобарвність та укоріненість не лише в теологічній чи місіональній, а й соціокультурній реальності. Від самого початку п'ятидесятницького руху йому була властива теологічна легітимізація «єдності в розмаїтті». Вона виникла не внаслідок пізнішого переосмислення стратегій, цілей та підходів американського п'ятидесятницького руху через його зустрічі з неамериканськими культурами. Радше, можна стверджувати, що «єдність в розмаїтті» була невід'ємною складовою частиною історичного походження того явища, яке ми нині називаємо п'ятидесятництвом.

Література

1. Alexander E. *The Women of Azusa Street*. Cleveland, OH: Pilgrim Press, 2005. 207 p.
2. Anderson A. Towards a Pentecostal Missiology for the Majority World. *Asian Journal of Pentecostal Studies*. 2005. 8:1. P. 29–47.
3. Bergunder M. *Mission und Pfingstbewegung. Leitfaden kumenische Missionstheologie*. Gtersloh: Chr. Kaiser, 2003. S. 200–220.
4. Brouwer S. *Exporting the American Gospel: Global Christian Fundamentalism* / S. Brouwer, P. Gifford and S.D. Rose. London: Routledge, 1996. 344 p.
5. Dayton D. *The Theological Roots of Pentecostalism*. Metuchen: The Scarecrow Press, 1987. 204 p.
6. Land S.J. *Pentecostal spirituality: A passion for the kingdom*. Sheffield Academic Press, 1993. 260 p.
7. Smolchuk F. *From Azusa street to the USSR*. Arcadia: North American Slavic Pentecostal Fellowship, 1992. 308 p.
8. Борноволоков О. *Євангельские христиане Святой Пятидесятницы. Пятидесятництво в Західній Україні: історія і сучасність*. Матеріали науково-практичної конференції / Упоряд. та ред. Мокієнко М. Рівне: Дятлик М., 2015. С. 11–32.
9. Грушова Т.В. *Радянська держава та секта п'ятидесятників в Україні (початок 1920-х – 1991 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Запоріжжя, 2000. 260 с.*
10. Маки Г. *Исторический обзор. Систематическое богословие* / под ред. С. Хортона. Пер. с англ. К.: Лайф, 1999. С. 9–46.
11. Макрат А. *Небезпечна ідея християнства. Протестантська революція: історія від шістнадцятого до двадцять першого століття*. Пер. з англ. Олексія Панича. К.: Дух і Літера, 2017. 656 с.
12. Мельник В.І. *Малі конфесіональні об'єднання в Україні. Філософська і соціологічна думка*. 1992. № 8. С. 78–94.
13. Москаленко А. *Пятидесятники*. М.: Политиздат, 1973. 199 с.
14. Николс Г.Л. *Каргель: развитие русской евангельской духовности. Изучение жизни и творчества Ивана Вениаминовича Каргеля (1849–1937): научное исследование* / пер. Н. Рыбальченко. Санкт-Петербург: Библия для всех, 2015. 396 с.
15. Пурди В. *Божественное исцеление. Систематическое богословие* / под ред. С. Хортона. Пер. с англ. К.: Лайф, 1999. С. 655–703.
16. Робек С. *Азуза-стрит: миссия и пробуждение*. Александрия: Ездра, 2011. 464 с.
17. Скакун Р. *Будівничі Нового Єрусалиму: Іван Мурашко і «мурашківці»*. Львів: Вид-во УКУ, 2014. 420 с.
18. Соловій Р. *Контекст виникнення п'ятидесятництва. Богословские размышления*. 2003. № 2. С. 147–163.
19. Сьомін С. *Двоїста суть євангелізації. З історії місіонерського руху*. *Людина і світ*. 2002. № 4. С. 40–45.
20. Сьомін С. *Християнський вектор зовнішньополітичної стратегії України. Нова політика*. 2000. № 1(27). С. 41–44.
21. Усач Н., Трофименко В. *Водимые Духом Святым (Виктор Бельх и сподвижники). К истории пятидесятнического движения: сборник документальных повестей и очерков*, 3-е изд. Винница: ІТІ, 2004. Книга 3. 240 с.
22. Франчук В. *Просила Россия дождя у Господа: В 3-х т.* К.: Світанкова зоря, 2002. Т. II. 376 с.

Анотація

Мокієнко М. М. Феномен п'ятидесятництва. – Стаття. У статті аналізуються основні концепції походження п'ятидесятництва. Виявлено, що у західних дослідженнях з історії п'ятидесятництва переважає історико-теологічна концепція генези руху, яка наголошує на теологічному контексті майбутнього руху, вказуючи на трансформації доктринального змісту протестантизму як ключовий фактор для подальшого розвитку п'ятидесятництва. Важливими вважаються соціальні причини, пов'язані з расовою і гендерною емансипацією. Розпочавшись на маргінесі суспільства, п'я-

тидесятицтво з його наголосом на суб'єктивному духовному досвіді й індивідуальному самовираженні віруючого змогло забезпечити «вищий рівень компенсації», ніж інші течії християнства. На початку XXI століття дослідники наголошують на місіонерському характері п'ятидесятицтва та еклезиології, яка повністю пристосована для потреб місіонерства. Здійснене істориками виявлення неамериканських джерел п'ятидесятицтва дає теологам змогу краще зрозуміти джерела відкритості руху до місцевих культур.

Ключові слова: п'ятидесятицький рух, інкультурація, сучасна теологія, місія, еклезиологія.

Анотація

Мокиєнко М. М. Феномен п'ятидесятицтва. – Стаття.

В статтю аналізуються основні концепції походження п'ятидесятицтва. Виявлено, що в західних дослідженнях по історії п'ятидесятицтва переважає історико-теологічна концепція генезису руху, яка підкреслює теологічний контекст майбутнього руху, вказуючи на трансформацію доктринального вмісту протестантизму як ключовий фактор для подальшого розвитку п'ятидесятицтва. Важлими вважаються соціальні причини, пов'язані з расовою та гендерною емансипацією. Починаючи з обочини суспільства, п'ятидесятицтво з його акцентом на суб'єктивному духовному досвіді та індивідуальному самовираженні віруючого змогло забезпечити «високий рівень компенсації», чим інші течії християнства. В початку XXI століття дослідники відзначають місіонерський характер п'ятидесятицтва та еклезиології, яка повністю пристосована для потреб місіонерства.

ністю пристосована для потреб місіонерства. Совершенное істориками виявлення неамериканських джерел п'ятидесятицтва дозволяє теологам краще зрозуміти істини руху в місцевих культурах.

Ключевые слова: пятидесятническое движение, инкультурация, современная теология, миссия, эклезиология.

Summary

Mokienko M. M. Phenomenon of Pentecostalism. – Article.

The article analyzes the main concepts of the origin of the Pentecostalism. It was found that western studies on the history of Pentecostalism dominated the historical-theological concept of the genesis of movement, which emphasizes the theological context of the future movement, indicating the transformation of the doctrinal content of Protestantism as a key factor for the further development of the Pentecostal. Important are the social causes associated with racial and gender emancipation. Beginning on the margins of society, Pentecostalism, with its emphasis on subjective spiritual experience and individual self-expression of the believer, was able to provide a "higher level of compensation" than other currents of Christianity. At the beginning of the 21st century, researchers emphasize the missionary nature of Pentecostalism and ecclesiology, which is fully adapted to the needs of missionary work. The historians of the discovery of non-American sources of Pentecostalism enable theologians to better understand the sources of openness to local cultures.

Key words: Pentecostal movement, inculturation, modern theology, mission, ecclesiology.